

‘Verantwoordingsdocument’

Selectiemethodiek voor aangemelde
Habitatrichtlijngebieden

Mei 2003

Inhoud:

1. Inleiding
2. Algemene uitgangspunten
3. Kern van de selectiemethodiek
4. Gehanteerde selectiecriteria
5. Resultaat toepassing criteria
6. Bronnen

1. Inleiding

De Europese Habitatrichtlijn (92/43/EEG) van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 mei 1992 heeft tot doel bij te dragen tot het waarborgen van de biologische diversiteit door het instandhouden van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna in de Europese Unie. De Habitatrichtlijn voorziet in een coherent Europees ecologisch netwerk gevormd door speciale beschermingszones, Natura 2000 genaamd. Dit netwerk, dat bestaat uit gebieden aangewezen onder de Vogelrichtlijn, uit gebieden met in bijlage I genoemde typen natuurlijke habitats en in bijlage II genoemde soorten, heeft tot doel, de betrokken typen natuurlijke habitats en soorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te behouden of in voorkomende gevallen te herstellen.

Krachtens de Richtlijn draagt elke Lid-Staat bij tot de totstandkoming van Natura 2000 al naar gelang de aanwezigheid op zijn grondgebied van de typen natuurlijke habitats (hierna geduid als habitattypen) en habitats van soorten (hierna geduid als soorten). Op basis van artikel 4 van de Habitatrichtlijn en met inachtneming van het doel van het Natura 2000 netwerk (artikel 3, eerste lid, zie boven) wijst elke Lid-Staat speciale beschermingszones aan.

De eerste stap is dat elke Lid-Staat op basis van de criteria zoals opgenomen in bijlage III en op basis van de relevante wetenschappelijke gegevens een lijst van gebieden voorstelt. Dit voorstel van de Lid-Staat wordt ook wel de *aanmelding* van gebieden genoemd. Op basis van de door Lid-Staten aangemelde gebieden stelt de Europese Commissie, met instemming van iedere Lid-Staat, per biogeografische regio een lijst met gebieden van communautair belang vast. Voor Nederland betreft het de lijst van gebieden voor de Atlantische biogeografische regio.

Nederland heeft tot nu toe 76 gebieden aangemeld bij de Europese Commissie, in 1996 en in 1998. In 1999 heeft de Europese Commissie tijdens het Eerste Atlantische Biogeografische Seminar (waar de bijdragen van de Lid-Staten werden beoordeeld door de Europese Commissie) geconstateerd dat dit aantal niet voldoende was: circa 40% van de habitattypen (bijlage I) en de soorten (bijlage II) die in Nederland voorkomen, is onvoldoende gedekt met de tot nu toe aangemelde gebieden.

De twee belangrijkste kritiekpunten van de Europese Commissie betreffen enerzijds het ontbreken van voldoende ecologische gegevens en anderzijds de door Nederland gehanteerde ondergrens van 250 hectare bij de selectie van gebieden. In Nederland zijn daaropvolgend de volgende acties ondernomen:

- er is nieuw ecologisch onderzoek gedaan naar het voorkomen van de habitattypen en de soorten van bijlagen I en II in Nederland;
- de ondergrens van 250 hectare is geschrapt;
- de eerder gebruikte selectiecriteria zijn bijgesteld. De nieuwe criteria zijn opgenomen in dit 'Verantwoordingsdocument'

De resultaten van het Tweede Atlantische Biogeografisch Seminar, gehouden in Den Haag in juni 2002, zijn mede gebruikt ten behoeve van een afrondende Nederlandse lijst van gebieden. Tijdens dit seminar heeft de Europese Commissie nader aangegeven, aan welke selectiecriteria zij bijzondere waarde hecht.

Na het vaststellen van de aangescherpte selectiemethode en het beschikbaar komen van nieuwe gegevens is een nieuwe, complete lijst van Habitatrichtlijngebieden opgesteld. Deze nieuwe lijst omvat gebieden die op basis van ecologische argumenten kwalificeren voor aanmelding als gebied van communautair belang bij de Europese Commissie. Om een coherente lijst van Nederlandse gebieden te verkrijgen is de selectiemethode met terugwerkende kracht ook toegepast op de al eerder aangemelde gebieden.

Doel van dit 'Verantwoordingsdocument' is het om de keuze voor de gebruikte selectiemethode te verklaren en daarmee een heldere onderbouwing te geven voor de Nederlandse bijdrage aan de communautaire lijst. Het voorstel betreft gebieden op het Nederlands grondgebied binnen de 12-mijlszone. Een voorstel voor het Nederlands Continentaal Plat wordt in een later stadium uitgewerkt, omdat de Europese Commissie zich met de Lid-Staten nog zal buigen over de wijze van implementatie van de Habitatrichtlijn op buiten de territoriale wateren.

2. Algemene uitgangspunten

Bij de Nederlandse selectie van de gebieden zijn de volgende algemene uitgangspunten gehanteerd:

1. ecologisch primaat

Artikel 4, eerste lid, van de Habitatrichtlijn regelt dat elke Lid-Staat op basis van de criteria van bijlage III (fase 1) en van de relevante wetenschappelijke gegevens een lijst van gebieden van communautair belang voorstelt aan de Europese Commissie. Jurisprudentie van het Europees Hof van Justitie over artikel 4, eerste lid, bevestigt dat de aanmelding alleen op basis van de relevante actuele wetenschappelijke gegevens dient te geschieden. Dit betekent dat bij de selectie van gebieden politieke en beleidsmatige overwegingen geen rol kunnen spelen. De selectie van de gebieden is dan ook gedaan op grond van louter ecologische criteria.

2. referentielijst voor Nederland¹

Voor elk van de Lid-Staten in de Atlantische regio is een referentielijst opgesteld, met daarop alle habitattypen en soorten van bijlagen I en II voor zover zij in de betreffende Lid-Staat voorkomen. Geherintroduceerde soorten staan alleen op deze lijst, wanneer de herintroductie heeft geleid tot een zichzelf in stand houdende populatie.² Omwille van volledigheid worden in beginsel voor alle habitattypen en soorten zoals opgenomen op de Referentielijst voor Nederland gebieden geselecteerd.

3. gunstige (of herstelbare) staat van instandhouding

Bij de selectie is de staat van instandhouding van het betreffende habitatype of de soort in ieder gebied beoordeeld. Een gunstige of herstelbare staat van instandhouding van de soort of het habitatype is als randvoorwaarde gesteld voor de selectie van gebieden. Deze randvoorwaarde wordt gehanteerd conform de doelstelling van de richtlijn (behoud of herstel van de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitats en wilde dier- en plantensoorten van communautair belang (artikel 2, tweede lid en artikel 3, eerste lid). Alleen gebieden waar het habitatype (bijlage I) of het leefgebied van een soort (bijlage II) een goede (of herstelbare) kwaliteit heeft, worden dus geselecteerd. Voor de omvang van de gebieden wordt geen ondergrens meer gehanteerd.

4. actualiteit data

Voor de selectie van Habitatrichtlijngebieden is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de gegevens van na 1992 (jaar van vaststelling van de Habitatrichtlijn). Ten opzichte van de eerdere aanmeldingen is in het bijzonder het inzicht in het voorkomen en de kwaliteit van habitattypen en leefgebieden van de soorten verbeterd. Voor een aantal soorten (o.a. Zeggekorfslak) zijn sinds de vorige aanmeldingen pas recente verspreidingsgegevens bekend geworden. In hoofdstuk 6 zijn de benutte bronnen opgenomen.

¹ De referentielijst voor Nederland staat op de website van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Geherintroduceerde soorten staan alleen op de referentielijst voor Nederland als voldoende is aangetoond dat de herintroductie is geslaagd. Zo staat de Bever wel en de Otter vooralsnog niet op deze lijst.

5. interpretatie typen natuurlijke habitats

Door de Europese Commissie is in overeenstemming met de Lid-Staten een 'Interpretation Manual of European Union Habitats' (2^e editie, 1999) opgesteld. Deze is als uitgangspunt gehanteerd bij de interpretatie van de habitattypen. Een aantal habitattypen uit bijlage I kent binnen het type een zeer ruime variatie in soortensamenstelling en standplaats, die als verschillende subtypen kunnen worden onderscheiden. Blijkens de seminars dient de selectie van gebieden de gehele variatie van het habitatype binnen de Lid-Staat te omvatten. In voorkomende gevallen is, om het habitatype op te delen in subtypen, gebruik gemaakt van de indeling in plantensociologische verbonden zoals opgenomen in 'De vegetatie van Nederland'. Per subtype zijn afzonderlijk gebieden geselecteerd indien de subtypen een verschillende verspreiding hebben (cq. niet in dezelfde gebieden naast elkaar voorkomen).

6. verspreid voorkomende diersoorten

Enkele soorten van bijlage II dat in Nederland voorkomt, heeft een in Nederland een relatief ruim verspreidingsgebied. Voor deze soorten worden geen afzonderlijke gebieden geselecteerd.¹ Wel worden alle Habitatrichtlijngebieden waar zij aanwezig zijn, mede aangemeld voor deze verspreid voorkomende soorten. De inschatting is dat hiermee in voldoende mate is voldaan aan de verplichting van artikel 4, eerste lid van de Habitatrichtlijn.

7. zoekgebied

De selectiecriteria zijn toegepast op alle gebieden op het land en alle wateren gelegen binnen de territoriale wateren: de '12 mijlszone'.²

¹ Het is van belang een duidelijk onderscheid te maken tussen de selectie van gebieden - waarbij de selectiecriteria een middel zijn om tot een gebiedenlijst te komen - en de aanmelding van gebieden: de geselecteerde gebieden worden eveneens aangemeld voor de soorten en /of habitattypen waarvoor zij niet geselecteerd zijn, maar die daar wel (significant) voorkomen. Zie ook onder 3. kern methodiek.

² De Habitatrichtlijn is onlangs door de Europese Milieuministers en de Nederlandse Ministerraad van toepassing verklaard op het gebied buiten de 12 mijlszone, voor de Exclusief Economische Zone (EEZ). Op dit moment wordt onderzoek gedaan naar de implementatie van de Habitatrichtlijn in de EEZ.

3. Kern van de selectiemethodiek

Hieronder wordt kernachtig aangegeven waarop de selectie van de Nederlandse bijdrage aan de lijst van gebieden van communautair belang is gebaseerd.

1. De selectiemethode is gebaseerd op de selectiecriteria zoals geformuleerd in bijlage III van de richtlijn en artikel 4, eerste en tweede lid, en tevens op de doelstellingen en begrippen van de Habitatrichtlijn zoals verwoord in de artikelen 1, 2 en 3. De resultaten en discussies van de Atlantische biogeografische seminars (zie Inleiding) zijn hier bij betrokken.
2. De criteria uit bijlage III zijn voor de Nederlandse situatie verder uitgewerkt. Hierbij is gebruik gemaakt van bestaande selectiemethodieken zoals onder meer gehanteerd bij de selectie van de Vogelrichtlijngebieden. De keuzes zijn gemaakt op grond van de beschikbare ecologische informatie en, in voorkomende gevallen, op basis van 'best professional judgement'.
3. In de selectiecriteria zijn twee stappen ingebouwd: de eerste stap betreft de selectie van de belangrijkste gebieden per habitatype of per soort. De tweede stap is een aanscherping van de eerste stap, waarbij rekening is gehouden met de door de Commissie gehanteerde beoordelingscriteria. Voor habitatypes en soorten die sterker onder druk staan, wordt relatief meer bijgedragen aan het Natura 2000 netwerk dan meer algemeen voorkomende habitatypes en soorten (proportionaliteitsbeginsel).
4. Tussen prioritaire en niet-prioritaire habitatypes en soorten wordt in de methodiek nadrukkelijk onderscheid gemaakt.
5. De beoordeling van de tot nu toe aangemelde gebieden door de Europese Commissie tijdens de twee Atlantische Seminars is ingepast in de selectiemethodiek.
6. De aldus verkregen selectiecriteria zijn toegepast op het Nederlandse grondgebied. Ook de reeds aangemelde gebieden zijn opnieuw beoordeeld, mede op grond van nieuw beschikbare gegevens.
7. Op basis van de selectiecriteria (en de nieuwe ecologische informatie) is een voorstel opgesteld voor een afrondende Nederlandse bijdrage aan de lijst van gebieden van communautair belang, waarbij rekening is gehouden met de door de Europese Commissie gestelde eisen.
8. De selectie van Habitatrichtlijngebieden geschiedt op basis van de habitatypes en soorten die kwalitatief goed voorkomen in het gebied (zie hoofdstuk 2 punt 3 onder uitgangspunten: gunstige staat van instandhouding). Wanneer echter in het betreffende gebieden habitatypes en soorten voorkomen, waarvoor het betreffende gebied niet is geselecteerd, dan worden deze habitatypes en soorten wel genoemd bij de aanmelding in Brussel. Ook worden ze meegerekend bij stap 2 van de selectiemethode voor wat betreft het dekkingspercentage.

4. Gehanteerde selectiecriteria

De criteria die zijn opgesteld om Habitatrichtlijngebieden te selecteren, zijn gebaseerd op de selectiecriteria uit bijlage III van de Habitatrichtlijn, die criteria geeft voor de selectie van Habitatrichtlijngebieden (zie kader).¹

Deze criteria, de bepalingen in artikelen 1 tot en met 4 uit de richtlijn en de resultaten van de Atlantische biogeografische seminars zijn de basis van de door Nederland gehanteerde selectiecriteria.

De gebieden zijn in twee stappen geselecteerd. De eerste stap is de selectie van de belangrijkste gebieden. De tweede stap betreft een nadere beoordeling waarbij bezien wordt of voldoende dekking, voldoende geografische spreiding en/of voldoende aansluiting bij gebieden in Duitsland of België is bereikt.

1^e stap van de selectie: ‘belangrijkste’ gebieden

Met het oog op de doelstelling van de Habitatrichtlijn (artikelen 1, 2 en 3) is bij de selectie de kwaliteit en de relatieve betekenis van gebieden vooropgesteld. Alleen gebieden van voldoende kwaliteit en betekenis komen voor de aanduiding van belangrijkste gebied in aanmerking. De kwaliteit en betekenis zijn bepaald op basis van een aantal elementen uit fase 1 van bijlage III van de Habitatrichtlijn:

habitattypen

- **Mate van representativiteit** van het habitatype in het gebied²;
- **Relatieve oppervlakte** van het gebied (t.o.v. het natuurlijke verspreidingsgebied);
- **Kwaliteit** van de structuur en de functie van het habitatype³. Hierbij wordt ook het aspect natuurlijkheid meegenomen: een natuurlijke vegetatie heeft de voorkeur, maar indien nodig worden ook ‘kunstmatig’ gecreëerde (cq. in sterke mate door menselijk ingrijpen ontstane) habitats geselecteerd, indien het gebied een voldoende kwaliteit bezit.

soorten

- **Relatieve omvang en dichtheid** van de populatie van de soort (t.o.v. het natuurlijke verspreidingsgebied);
- **Kwaliteit** van de habitat van de soort;
- **Mate van isolatie** van de soort (t.o.v. het natuurlijke verspreidingsgebied). Isolatie van een populatie ten opzichte van de metapopulatie wordt in principe als ongunstig beschouwd.

Voor de goede orde wordt opgemerkt dat voor enkele verspreid voorkomende soorten geen gebieden worden geselecteerd. Er wordt van uitgegaan dat deze soorten in voldoende mate vertegenwoordigd zijn in de gebieden die om andere redenen zijn

Tien belangrijkste gebieden per prioritair habitatype en per prioritaire soort:

¹ In de praktijk blijkt de Europese Commissie van de Lid-Statens te verwachten dat zij de criteria uit fase 2 eveneens hanteren bij de selectie van gebieden. De in dit document opgenomen selectiecriteria voor Nederlandse Habitatrichtlijngebieden zijn gebaseerd op zowel de fase 1 als de fase 2 criteria.

² Alleen gebieden met representativiteit A, B, C, zoals geduid in het Natura 2000 standaardgegevensformulier komen in aanmerking om voor een bepaald habitatype te worden opgenomen.

³ Kwaliteit is beoordeeld aan de hand van de beschrijving van de habitattypen in de Interpretation Manual (zie 2.5) en de omschrijving van de desbetreffende plantengemeenschappen in de “Vegetatie van Nederland”.

Voor elk prioritair habitatype zijn in principe 10 gebieden geselecteerd en wel die gebieden waar het type het best ontwikkeld en de grootste omvang aanwezig is.¹ Per prioritair habitatype wordt bekeken, welk minimum areaal noodzakelijk is voor de instandhouding van het type.

Voor elke prioritaire soort zijn in principe tien gebieden geselecteerd en wel die gebieden waar de populatie van de soort het best ontwikkeld is (afgemeten naar omvang populatie en omvang beschikbare leefgebied). Per prioritaire soort is bekeken, welk minimumareaal noodzakelijk is voor de instandhouding van de soort.²

Vijf belangrijkste gebieden voor niet-prioritair habitatype en soorten:

Voor elk niet-prioritair habitatype en -soort zijn in principe vijf gebieden geselecteerd en wel die gebieden waar het habitatype het best ontwikkeld en de grootste omvang aanwezig is. Per habitatype wordt bekeken, welk minimum areaal noodzakelijk is voor de instandhouding van het type.

Voor soorten betreft het die gebieden waar de populatie van de soort het best ontwikkeld is.³ Per soort wordt bekeken, welk minimum areaal noodzakelijk is voor de instandhouding van de soort.

Het aantal van vijf belangrijkste gebieden is ontleend aan de selectiecriteria die zijn gehanteerd in het kader van de aanwijzingen onder de Vogelrichtlijn. Oorspronkelijk stamt dit uit het CORINE-project, een database van de Europese Commissie met informatie over internationaal belangrijke natuurgebieden. Voor dit project is afgesproken dat binnen bepaalde regio's, begrensd volgens de regionale indeling van de Europese Unie (NUTS-regio's), steeds de vijf belangrijkste gebieden geselecteerd worden. Nederland omvat in dit verband één NUTS-regio.

Vijf belangrijkste gebieden per subtype bij prioritaire habitattypen:

Indien de variatie in soortensamenstelling van een prioritair habitatype zodanig groot is dat het type meerdere subtypen (plantensociologische eenheden op verbondsniveau) omvat, zijn per plantensociologisch verbond de vijf belangrijkste gebieden geselecteerd. Deze onderverdeling is niet toegepast, indien de verschillende subtypen in dezelfde gebieden voorkomen.

Drie belangrijkste gebieden per subtype bij niet-prioritaire habitattypen:

Indien de variatie in soortensamenstelling van een niet-prioritair habitatype zodanig groot is dat het type meerdere plantensociologische eenheden op verbondsniveau omvat, zijn per plantensociologisch verbond de **drie belangrijkste gebieden** geselecteerd. Deze onderverdeling is niet doorgevoerd, indien de verschillende subtypen in dezelfde gebieden voorkomen.

¹ Het criterium van de 10 belangrijkste gebieden voor prioritaire habitattypen en soorten is een concreet gevolg van de grotere verplichtingen die Nederland heeft t.o.v. deze typen en soorten. Het aantal van de 5 belangrijkste gebieden voor de niet-prioritaire typen en soorten is daarom verdubbeld voor de prioritaire habitattypen en soorten.

² Dit impliceert in het bijzondere geval van de Noordse woelmuis, een soort die sterk onder druk staat en waarvan de populaties in een aantal sterk versnipperde metapopulaties voorkomen dat om voldoende minimum areaal (en voldoende dekking) te halen in plaats van 10 gebieden 12 gebieden geselecteerd worden.

³ Een uitzondering is gemaakt voor verspreid voorkomende soorten en vleermuizen.

2e stap van de selectie: nadere beoordeling

In de tweede stap van het selectieproces wordt onderzocht, in hoeverre de landelijke dekking en de geografische spreiding van de gebieden als voldoende kunnen worden aangemerkt. Aanvullend is gezien, of gebieden die één ecologische eenheid vormen met gebieden in België of Duitsland, aan de lijst van aangemelde gebieden toegevoegd moeten worden.

Dekkingspercentage

Landelijke dekking van de habitats of leefgebieden van soorten betreft de totale oppervlakte van een habitat of leefgebied binnen de aangemelde gebieden als percentage van de landelijke oppervlakte van het habitattatype of percentage van de landelijke populatie van de soort. Als op basis van de selectie in de 1^e stap het aantal geselecteerde ‘belangrijkste’ gebieden onvoldoende dekking oplevert wordt gezien, welke gebieden aanvullend geselecteerd dan wel aangemeld moeten worden om voldoende dekking te halen.

Dekkingspercentage prioritaire habitattypen en soorten:

Voor prioritaire habitattypen en soorten hebben de Lid-Staten een bijzondere verantwoordelijkheid, en verwacht de Europese Commissie dat een hoger dekkingspercentage wordt bereikt. Globaal is 75% een indicatie voor het verwachte dekkingspercentage.

Dekkingspercentage niet-prioritaire habitattypen en soorten:

Voor ieder niet-prioritair habitattypen en soort wordt een voldoende landelijke dekking nagestreefd. De indicaties van het European Topic Centre (ETC) en de conclusies van de biogeografische seminars worden hiervoor als leidraad gebruikt¹:

- <20% wordt in de meeste gevallen als onvoldoende beschouwd;
- 20-60% is een bespreekbaar dekkingspercentage;
- >60% dekking is over het algemeen voldoende.

Hierbij wordt uitdrukkelijk rekening gehouden met de specifieke kenmerken en eisen die de afzonderlijke habitattypen en soorten stellen. Indien het dekkingspercentage van 60% kan worden bereikt met minder dan het aantal onder de eerste stap genoemde gebieden, dan worden zoveel gebieden geselecteerd als nodig is om dit dekkingspercentage te bereiken. Een relatief laag dekkingspercentage is aanvaardbaar, indien het gaat om een weinig bedreigd type/soort dat verspreid voorkomt. Hier geldt het proportionaliteitsbeginsel: Voor habitattypen en soorten die sterker onder druk staan, wordt relatief meer bijgedragen aan het Natura 2000 netwerk dan voor meer algemeen voorkomende habitattypen en soorten.

Bij ruim gedefinieerde habitattypen die zijn ingedeeld in subtypen, worden de dekkingspercentages van de subtypen bij elkaar opgeteld ten behoeve van beoordeling en aanscherping in de tweede stap van de selectie.

¹ Gepubliceerd door het ETC in *Natur und Landschaft*, Boillot et al. 1997 (zie ook onder ‘Bronnen’)

Geografische spreiding

Voor elk habitatype en elke soort wordt gestreefd naar een voldoende geografische spreiding van gebieden binnen het natuurlijke verspreidingsgebied van het betreffende habitatype of van de betreffende soort in Nederland. In beginsel betekent dit dat ten minste een gebied in elk van de volgende vijf regio's: noorden (Groningen, Friesland, Drenthe), oosten (Twente, Achterhoek), midden (West-Overijssel, Veluwe, Betuwe, rivierengebied), westen (Noord- en Zuid-Holland, Zeeland) of zuiden (Noord-Brabant, Limburg) wordt geselecteerd. Vrijwel geen enkel habitatype of soort komt in alle vijf regio's voor.

Grensoverschrijdendheid

De lijst van gebieden wordt uitgebreid met gebieden als deze direct grenzen aan aangemelde gebieden in Duitsland of België en hiermee één ecologische eenheid vormen. Dit onder de voorwaarde dat het Nederlandse deel van het grensoverschrijdende gebied een deel van de habitattypen of -soorten bevat (in gunstige of herstelbare staat van instandhouding) waar de gebieden door Duitsland of België voor zijn aangemeld.

Bijlage III van de Habitatrichtlijn:

Fase 1: Nationale beoordeling van het relatieve belang van de gebieden voor elk type natuurlijke habitat van bijlage I en elke soort van bijlage II (met inbegrip van de prioritaire soorten en habitats).

A. Criteria voor de beoordeling van het gebied voor een type natuurlijke habitat van bijlage I .

- a) mate van representativiteit van het natuurlijke habitat in het gebied
- b) door het type natuurlijke habitat bestreken oppervlakte van het gebied ten opzichte van de totale door dit type natuurlijke habitat op het nationale grondgebied bestreken oppervlakte.
- c) mate van instandhouding van de structuur en de functies van het betrokken type natuurlijke habitat en herstelbaarheid.
- d) algemene betekenis van het gebied voor de instandhouding van het betrokken type natuurlijke habitat.

B. Criteria voor de beoordeling van het gebied voor een soort van bijlage II

- a) omvang en dichtheid van de populatie van de soort in het gebied ten opzichte van de populaties op het nationale grondgebied.
- b) mate van instandhouding van de elementen van de habitat die van belang zijn voor de betrokken soort en herstelbaarheid.
- c) mate van isolatie van de populatie in het gebied ten opzichte van het natuurlijke verspreidingsgebied van de soort.
- d) algemene beoordeling van de betekenis van het gebied voor de instandhouding van de betrokken soort.

C. Volgens deze criteria delen de Lid-Staten de gebieden die zij op de nationale lijst voorstellen als gebieden welke in aanmerking komen voor aanwijzing als gebied van communautair belang, in al naar gelang van hun betekenis voor de instandhouding van de in bijlage I genoemde typen natuurlijke habitats of de in bijlage II genoemde soorten.

D. Deze lijst omvat de gebieden met prioritaire typen natuurlijke habitats en prioritaire soorten die volgens de onder A en B aangegeven criteria door de Lid-Staten zijn geselecteerd.

Fase 2: Beoordeling van het communautair belang van de op de nationale lijsten geplaatste gebieden

1. Alle door de Lid-Staten in fase 1 aangewezen gebieden met prioritaire typen natuurlijke habitats en/of prioritaire soorten worden beschouwd als gebieden van communautair belang.

2. De beoordeling van het communautaire belang van de overige gebieden die voorkomen op de lijsten van de Lid-Staten, d.w.z. van de bijdrage die zij leveren tot het in een gunstige staat van instandhouding behouden of herstellen van een natuurlijke habitat uit bijlage I of van een soort uit bijlage II en/of de coherentie van Natura 2000, geschiedt met inachtneming van de volgende criteria:

- a) de relatieve betekenis van het gebied op nationaal niveau;
- b) de geografische ligging van het gebied ten opzichte van de trekroutes van diersoorten van bijlage II, mede gelet op de vraag of het gebied eventueel deel uitmaakt van een samenhangend ecosysteem aan weerszijden van een of meer binnengrenzen van de Gemeenschap;
- c) de totale oppervlakte van het gebied;
- d) het aantal typen natuurlijke habitats van bijlage I en soorten van bijlage II in het gebied;
- e) de algemene ecologische waarde van het gebied voor de betrokken bio-geografische regio's en/of voor het gehele in artikel 2 bedoelde grondgebied, zowel wat betreft het karakteristieke of unieke aspect van de bestanddelen als wat betreft de combinatie daarvan.

6. Resultaat toepassing criteria

De gekozen selectiemethode heeft als consequentie dat één gebied voor meerdere habitattypen en/of soorten het 'belangrijkste gebied' kan zijn én dat hetzelfde gebied ook voor andere habitattypen en soorten in Brussel aangemeld kan worden. Dit impliceert tevens dat niet alle gebieden waar kwalificerende waarden voorkomen, worden aangemeld.

De lijst van nieuwe Habitatrichtlijngebieden die is voorgesteld (zie het 'Lijstdocument'), bestaat uit de volgende onderdelen:

- reeds aangemelde gebieden¹;
- nieuwe gebieden;
- uitbreiding van reeds aangemelde gebieden;
- gebieden die geheel of gedeeltelijk vervallen.

Voor een aantal andere vissoorten (Elft, Zalm en Zeeprík) zijn geen gebieden geselecteerd, omdat er geen duurzame populatie van deze soorten bekend is.

¹ Door samenvoegingen maar ook splitsingen van gebieden is het aantal aangemelde gebieden gewijzigd.

7. Bronnen

Algemeen

- Boillot, F., M-P. Vignault, & J. M. de Benito (1997). Process for assessing national lists of proposed sites of community interest (pSCI) at biogeographical level. *Natur und Landschaft* 72 (11): 474-476.
- Europese Commissie (1994). *Natura 2000. Standaardgegevensformulier. Toelichting.*
- European Commission (1999a). *Atlantic region. Reference list of habitat types and species present in the region. Nieuwe versie van 2002.*
- European Commission (1999b). *Interpretation manual of European Union habitats.* Document Eur 15/2, October 1999.
- European Commission: 'conclusions' *Atlantisch Seminar Kilkee*, Ierland, 1999
- European Commission: 'conclusions' *Atlantisch Seminar Den Haag*, 5-7 juni 2002
- Richtlijn 92.43/EEG (Habitatrichtlijn)
- SymBioSys (kennissysteem vegetatie, Alterra)
- Werkgroep Habitatrichtlijn: *Delegatieveslag Atlantisch Seminar Den Haag*, 5-7 juni 2002
- Website Ministerium für Umwelt und Naturschutz, Landwirtschaft und Verbraucherschutz (MUNLV) in Noordrijn-Westfalen (<http://www.natura2000.munlv.nrw.de>, stand november 2000)
- CD-ROM Habitat- en Vogelrichtlijngebieden uitgegeven door GIS Vlaanderen (2001)

Habitattypen

- Dort, K.W. van & J.B. den Ouden (1998). *A-locatie bossen in Friesland*. IBN-rapport 382, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.
- Dort, K.W. van & J.B. den Ouden (1998). *A-locatie bossen in Groningen*. IBN-rapport 376, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.
- Dort, K.W. van & J.B. den Ouden (1998). *A-locatie bossen in Zeeland*. IBN-rapport 386, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.
- Henekens, S.M., J.H.J. Schaminée et al. (2002). *Synbiosys. Kennissysteem vegetatie voor natuurbeheer, natuurbeleid en natuurontwikkeling*. CD-ROM, Alterra, Wageningen.
- Ouden, J.B. den & M.E.A. Broekmeyer (1997). *A-locatie bossen in Utrecht*. IBN-rapport 299, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.
- Ouden, J.B. den & M.E.A. Broekmeyer (1998). *A-locatie bossen in Noord-Brabant*. IBN-rapport 387, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.
- Ouden, J.B. den (1995). *A-locatie bossen in Limburg*. IBN-rapport 136, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.
- Ouden, J.B. den (1998). *A-locatie bossen in Drenthe*. IBN-rapport 300, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.
- Ouden, J.B. den (1998). *A-locatie bossen in Zuid-Holland*. IBN-rapport 377, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.
- Ouden, J.B. den, M. Vocks, M.E.A. Broekmeyer & H.G.J.M. Koop (1996). *A-locatie bossen in Gelderland*. IBN-rapport 240, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.
- Ouden, J.B. den, M.E.A. Broekmeyer & H.G.J.M. Koop (1997). *A-locatie bossen in Overijssel*. IBN-rapport 272, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.
- Schaminée, J.H.J., A.H.F. Stortelder & E.J. Weeda (1996). *De vegetatie van Nederland, deel 3. Plantengemeenschappen van graslanden, zomen en droge heiden*. Opulus press, Uppsala, Leiden.
- Schaminée, J.H.J., E.J. Weeda & V. Westhoff (1995). *De vegetatie van Nederland, deel 2. Plantengemeenschappen van wateren, moerassen en natte heiden*. Opulus press, Uppsala, Leiden.

- Schaminée, J.H.J., E.J. Weeda & V. Westhoff (1998). *De vegetatie van Nederland, deel 4. Plantengemeenschappen van de kust en binnenlandse pioniermilieus*. Opulus press, Uppsala, Leiden.
- Stortelder A.H.F., J.H.J. Schaminée, & P.W.F.M. Hommel (1999). *De vegetatie van Nederland, deel 5. Plantengemeenschappen van ruigten, struwelen en bossen*. Opulus press, Uppsala, Leiden.
- Weeda, E.J., J.H.J. Schaminée & L. van Duuren (2001). *Atlas van de Plantengemeenschappen van Nederland. Deel 1. Wateren, moerassen en natte heiden*. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Weeda, E.J., J.H.J. Schaminée & L. van Duuren (2002). *Atlas van de Plantengemeenschappen in Nederland. Deel 2. Graslanden, zomen en droge heiden*. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Mollusken

- Bruyne, R. de (2001). *De Nauwe korfslak nauwkeuriger bekeken*. Rapport EIS2001-03, Stichting European Invertebrate Survey (EIS), Leiden, 38 pp.
- Gittenberger, E., Backhuys, W & Ripken, Th.E.J. (1984). *De landslakken van Nederland*. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging.
- Keulen, S.M.A. (1998). De Zegge-korfslak, *Vertigo moulinsiana* (Dupuy 1849) (Gastropoda, Pulmonata) in Nederland. *Corresp.bl. Ned. Malacol. Ver.* 300: 2-9.

Insekten

- Hoekstra B. (1997). Een populatie van het vliegend hert, *Lucanus cervus* (Coleoptera: Lucanidae) in Twente. *Ent. Ber. Amsterdam* 57(6): 93-95.
- Ketelaar, R., D. Groenendijk, K. Veling & V. Kalkman (2001). *Beschermingsplan dagvlinders en libellen van moerassen. Basisdocument voor het soortsbeschermingsplan Laagveenmoerassen*. Rapport 2001.40, De Vlinderstichting, Wageningen & EIS-Nederland, Leiden.
- Krikken, J. & H.C. Pijpers (1982). Het Vliegend Hert, *Lucanus cervus* (Linnaeus) in Nederland. *Nieuwsbrief European Invertebrate Survey Nederland* 12: 35-43.
- Schaik, V.A. van & R.P.G. Geraeds (2001). Eerste vondsten larvenhuidjes Gaffellibel in Nederland. *Natuurhistorisch Maandblad* 90(9): 166-167.
- Smeets, G. & C. Felix (1994). Bijzondere waarnemingen in Limburg. *Vlinders* 9(2): 23-25. (o.a. Spaanse vlag)
- Swaay, C.A.M. van (2000). *Beschermingsplan Grote vuurvlinder 2000-2004*. Rapport Directie Natuurbeheer 39, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.
- De Vlinderstichting (2003). Reactie op voorstel aanmelding gebieden Habitatrictlijn. Bijlage 1: Aanvulling op begrenzing van habitatrictlijngebieden (voor wat betreft soort 1042, soort 1078 en soort 1061). Bijlage 2: Argumentatie uitbreiding habitatrictlijngebied Roerdal (gebied 120) ten behoeve van het donker pimpernelblauwtje (soort 1061).
- Wasscher, M., A. Stroo & N. Dingemanse (red.) (1995). *Verspreidingsgegevens van de Nederlandse libellen*. Stichting European Invertebrate Survey (EIS), Leiden.
- Wynhoff, I. (2001). *At home on foreign meadows. The reintroduction of two Maculinea butterfly species*. Thesis Wageningen Universiteit, 236 pp.

Amfibieën, reptielen, vissen

- Anonymus (2000). Paaiplaats van Rivierprik. *De Levende Natuur* 101: 128.
- Creemers, R.C.M. (1994). *Voortplantingsplaatsen van amfibieën in uiterwaarden*. Werkgroep Dierecologie KUN/Stichting ARK, Nijmegen/Laag Keppel.
- Crombaghs, B.H.J.M., R.W. Akkermand, R.E.M.B. Gubbels & G. Hoogerwerf (2000). *Vissen in Limburgse beken. De verspreiding en ecologie van vissen in stromende wateren in Limburg*. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Groot, S.J. de (1992). Herstel van riviertrekvisen in de Rijn een realiteit? 8. De Fint. (Alosa fallax). *De Levende Natuur* 93 (6): 182-186.
- Hovenkamp, F. & H.W. van der Meer (1993). *De visfauna van de Nederlandse estuaria: een vergelijkend onderzoek*. NIOZ-rapport 1993-13, Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee, Texel.
- Leeuw, J. de, E. Winter & T. Buijse (2002). Riviervis terug in de rivieren? *De Levende Natuur* 103 (1): 10-15.
- Lenders, A.J.W. (2000). *Beschermingsplan vroedmeesterpad en geelbuikvuurpad 2000-2004*. Rapport Directie Natuurbeer 38. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Wageningen.
- Lenders, H.J.R. (1992). De Kamsalamander. In: J.E.M. van der Coelen (red.). *Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in Limburg*. Stichting RAVON/Natuurhistorisch genootschap in Limburg, Nijmegen/Maastricht.
- Nie, H.W. de (1996). *Atlas van de Nederlandse Zoetwatervissen*. Media Publishing, Doetinchem.
- OVB (2000). *Drentse beekvisen beter bekeken. Soortenbeschermingsplan vissoorten bovenlopen Drentse beken*. Drentse Federatie van Hegelsportvereniging, Assen.
- RAVON (2002). Gegevensvoorziening vis- en amfibiesoorten Annex II Habitatrichtlijn. Fase 1: Overzicht beste leefgebieden per soort op grond van expert judgement.
- RAVON (2003). Gegevensvoorziening vis- en amfibiesoorten Annex II Habitatrichtlijn. Concept Fase 2: Overzicht beste leefgebieden Kamsalamander en grote modderkruiper.

Zoogdieren

- Apeldoorn, R. van, Vliet, F. van der & Nieuwenhuizen, W. (1991). De noordse woelmuis *Microtus oeconomus* en de aardmuis *M. agrestis* op Texel. *Lutra* 34: 53-59.
- Dijkstra, V. (1997). *Belangrijke zoogdiergebieden in Nederland*. Mededeling 37, Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ), Utrecht.
- Kapteyn, K. (1995). *Vleermuizen in het landschap: Over hun ecologie, gedrag en verspreiding*. Schuyt & Co, Haarlem, 224 p.
- La Haye, M., Bergers, P. & Nieuwenhuizen, W. (2001). Beschermingsplan Noordse woelmuis: maatwerk vereist! *Zoogdier* 12(2): 3-8.
- Limpens, H., K. Mostert & W. Bongers (1997). *Atlas van de Nederlandse vleermuizen. Onderzoek naar verspreiding en ecologie*. KNNV Uitgeverij, 260 pp.
- Nieuwenhuizen, W., La Haye, M.J.J., & Mertens, F. (2000). *De noordse woelmuis in Fryslan. Naar een duurzame instandhouding*. Alterra-rapport 149, Wageningen, 54 pp.
- Niewold, F.J.J. & G.J.D.M. Müskens (2000). *Perspectief van de bever in Nederland. Herintroductie in de Gelderse Poort en ontwikkelingen elders van 1994-2000*. Alterra-rapport 159, Alterra, Wageningen, 115 pp.
- Niewold, F.J.J. & D.R. Lammertsma (2000). *Ruim tien jaar bevers in de Biesbosch. Een evaluatie van de populatieontwikkeling tot 2000*. Alterra-rapport 015, Alterra, Wageningen, 69 pp.

- Nolet, B.A. (1995). Verspreiding en aantalsontwikkeling van de bever in Nederland in de periode 1988-1994. *Lutra* 38: 30-40.
- Reijnders, P.J.H., C, Verriopoulos & S.M.J.M. Brasseur (1997). *Status of Pinnipeds relevant to the European Union*. IBN Scientific Contributions 8, Institute for Forestry and Nature research (IBN-DLO), Wageningen.
- Vergoossen, W.G. (1992). Een kraamkamer van de ingekorven vleermuis in Midden-Limburg. *Natuurhistorisch Maandblad* 81(4): 66-74.
- Verheggen, L. (2001) Nieuwe kolonie ingekorven vleermuis. *Zoogdier* 12(2): 32.
- VZZ (2002). Speciale beschermingszones voor de noordse woelmuis (3e tranche). Rapport VZZ 2002.04, Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, Arnhem.

Mossen en vaatplanten

- Bolier, A. (2001). Ecologie en verspreiding van Groenknolorchis in Nederland. Stageverslag Hogeschool Delft.
- Floron (2003). Reactie ontwerplijst Habitatrictlijngebieden v.w.b. de soorten Groenknolorchis, Drijvende waterweegbree en Kruipend moerasscherm.
- Geert Kierkels et al (2003). Botanisch verslag Huis ter Heide 2000.
- Maas, P.A. (1999). Het voorkomen van *Apium repens* (Jacq.) Lag. (Kruipend moerasscherm) in Nederland. *Gorteria* 25: 10-17.
- Plate, C.L. (1985) *Luronium natans* (L.) Rafin. In: Mennema et al. (red). *Atlas van de Nederlandse flora. Deel 2. Zeldzame en vrij zeldzame planten*. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht, p 199.
- Pluijm, A. van der (1991). Enkele voor Nederland nieuwe blad- en levermossen in de Brabantse Biesbosch. *Lindbergia* 16: 28-34.
- Rijkswaterstaat directie IJsselmeergebied (2002). Monitoring van waterplanten en perifyon in het IJsselmeergebied 2001.
- Rossenaar, A. (2002). Recent onderzoek naar Groenknolorchis: 20.000 exemplaren in Nederland! *Gorteria* 28: 49.
- Tweel, M. van & G. van Wirdum (1999). *Scorpidium vernicosum* in de Meppelderdieplanden. *Buxbaumiella* 48: 21-23.